

وقف و موقوفات در شهرستان کلات نادر

فایده علیپور

www.ketab.ir

انتشارات سپیدرود

وقف و موقوفات در شهرستان کلات نادر

فریده علیپور

طراح جلد: مارال علیپور خشت

صفحه آرا: مهیار پر حلم

چاپ: زیتون

چاپ نخست: ۱۴۰۰

شمارگان: ۳۰۰ نسخه

قیمت: ۸۰۰ تومان

انتشارات سپیدرود

شماره تماس: ۰۹۱۱۳۲۱۲۰۰

سرشناسه: علیپور، فریده، ۱۳۵۴
عنوان و نام پدیدآور: وقف و موقوفات در شهرستان کلات نادر
/ فریده علیپور.

مشخصات نشر: رشت: سپیدرود، ۱۴۰۰.

مشخصات ظاهری: ۲۳۸ ص..

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۷۰۵۹-۶۹-۴

وضعیت فهرست نویسی: فیبا

یادداشت: کتابنامه: ص. [۲۳۳] - ۲۳۸.

موضوع: موقوفه‌ها -- کلات

موضوع: وقف (فقه) -- ایران

موضوع: وقف -- ایران -- تاریخ

رده بندی کنگره: DSR۲۱۱۵

رده بندی دیویی: ۹۵۵/۸۲۳۸

شماره کتابشناسی ملی: ۸۴۱۷۲۶۰

فهرست

پیش گفتار.....	۱۱	بخش دوم: تاریخچه وقف.....	۳۷
ساختار کتاب.....	۱۳	(۱) وقف پیش از اسلام.....	۳۷
پیشینه تحقیق.....	۱۴	(۲) وقف در میان ملل قدیم.....	۳۸
الف) منابع لغوی.....	۱۴	الف) وقف در میان رومیان.....	۳۸
ب) منابع تاریخی.....	۱۵	ب) وقف در میان مصریان قدیم.....	۳۹
ج) منابع فقهی.....	۱۶	ج) وقف در میان عراقی های قدیم (بین النهرین).....	۳۹
د) منابع روایی.....	۱۸	د) وقف در میان ایرانیان قدیم.....	۳۹
هـ) منابع وقف.....	۱۹	اشوداد.....	۴۰
و) منابع در رابطه با شهرستان کلات نادر.....	۲۰	نیاز.....	۴۰
بخش اول: کلیات وقف.....	۲۱	کهن بار یا گاهان بار.....	۴۰
مقدمه.....	۲۱	شرایط وقف در ایران باستان.....	۴۱
معنای وقف و تعاریف آن از جهات مختلف.....	۲۳	(۳) وقف در اسلام.....	۴۱
(۱) معنای لغوی و اصطلاحی وقف.....	۲۳	الف) وقف در قرآن.....	۴۱
(۲) اصطلاح وقف از نظر فقههای امامیه.....	۲۴	ب) وقف در سنت پیامبر (صلی الله علیه و آله وسلم).....	۴۵
(۳) اصطلاح وقف از نظر اهل سنت.....	۲۶	قول (روایات).....	۴۵
(۴) نقطه نظر مشترک فقههای اهل سنت و اهل شیعه در مورد تعریف اصطلاح وقف.....	۲۷	عمل رسول خدا (صلی الله علیه و آله وسلم) ...	۴۷
(۵) اقسام وقف.....	۲۸	تقریر رسول خدا (صلی الله علیه و آله وسلم).....	۴۸
(۶) ارکان وقف.....	۲۸	ج) نمونه ای از موقوفات ائمه معصومین (علیهم السلام).....	۴۹
(۷) صیغه وقف.....	۲۹	موقوفاتی به نام حضرت علی (علیه السلام).....	۴۹
(۸) واقف.....	۲۹	موقوفاتی به نام حضرت فاطمه (سلام الله علیها).....	۵۰
(۹) عین موقوفه.....	۳۰	موقوفات سایر اهل بیت (علیه السلام).....	۵۱
(۱۰) موقوف علیه.....	۳۰	امام حسن مجتبی (علیه السلام).....	۵۱
(۱۱) متولی وقف.....	۳۲	امام حسین (علیه السلام).....	۵۱
(۱۲) اختیارات متولی وقف.....	۳۴	وقفنامه امام موسی بن جعفر (علیه السلام).....	۵۲
(۱۳) تبدیل وقف به احسن.....	۳۶	وقف در بین اصحاب و یاران پیامبر (صلی الله علیه و آله وسلم).....	۵۳

وقف در زمان بنی امیه	۵۴
وقف در زمان حکومت عباسیان	۵۵
نتیجه گیری از مباحث موقوفات بعد از اسلام	۵۵
(۴) وقف در ایران بعد از اسلام	۵۶
الف) وقف از زمان ورود اسلام تا دوره ی سلجوقیان	۵۶
ب) وقف در دوره طاهریان (۲۰۶ تا ۲۵۹ ه.ق) و صفاریان (۲۴۷ تا ۳۹۳ ه.ق)	۵۶
ج) وقف در دوره سامانیان (۲۶۱-۳۸۹ ه.ق)	۵۶
د) وقف در دوره آل زیار (۳۱۶ تا ۴۳۴ ه.ق) و آل بویه (۳۲۴ تا ۴۴۷ ه.ق)	۵۷
ه) وقف در دوران غزنویان (۳۵۱ تا ۵۸۳ ه.ق) و دوران سلجوقیان (۴۲۹ تا ۵۹۰ ه.ق)	۵۷
و) وقف در دوره مغول و ایلخانان (۶۱۳ تا ۷۵۰ ه.ق)	۵۸
ز) وقف در دوره تیموریان (۷۶۲ ه.ق)	۶۰
ح) وقف در دوره قاجاریان (۷۷۷ تا ۸۷۳ ه.ق) و آق‌قویونلوها (۸۰۰ تا ۹۰۸ ه.ق)	۶۰
ط) وقف از زمان دوره صفویه (۹۰۶ ه.ق) تا جمهوری اسلامی ایران	۶۰
نحوه اداره موقوفات در دوره صفویه	۶۱
ی) وقف در دوره افشاریه (۱۱۴۸ ه.ق)	۶۲
نمونه وقف نامه ی نادر	۶۳
ک) وقف در دوره زندیه (۱۱۶۳ تا ۱۲۰۸ ه.ق)	۶۴
ل) وقف در دوره قاجاریه	۶۵
م) وقف در دوران مشروطه	۶۶
ن) وقف در دوران پهلوی	۶۷
س) جمهوری اسلامی و اوقاف	۶۸
اداره موقوفات بعد از پیروزی انقلاب اسلامی ایران	۶۹
آشنایی با اداره اوقاف و امور خیریه جمهوری اسلامی ایران	۶۹
وظایف سازمان اوقاف و امور خیریه	۷۰
ساختار سازمانی سازمان اوقاف و امور خیریه	۷۰
بخش سوم: جغرافیای تاریخی کلات نادر	۷۳
۱) وجه تسمیه کلات	۷۳
۲) سیری کوتاه در تاریخ کلات نادر	۷۴
الف) کلات قبل از اسلام	۷۴
ب) کلات بعد از اسلام	۷۵
۳) جغرافیای طبیعی کلات نادر	۷۷
الف) موقعیت و وسعت	۷۷
ب) ارتفاعات منطقه	۷۹
ج) آب و هوا	۸۰
د) منابع آب	۸۱
ه) پوشش گیاهی و زندگی جانوری	۸۱
و) جغرافیای انسانی کلات نادر	۸۲
زبان و فرهنگ، طوایف و قبایل	۸۲
۴) جغرافیای اقتصادی کلات نادر	۸۳
الف) کشاورزی	۸۳
ب) دامداری	۸۳
ج) صنعت و معدن	۸۳
د) صنایع دستی	۸۴
۵) آثار تاریخی و جاذبه های گردشگری کلات نادر	۸۴
الف) عمارت خورشید	۸۴
ب) مسجد کبودگنبد	۸۵
ج) کتیبه نادری	۸۵
بخش چهارم: نگاهی به موقوفات کلات نادر	۸۷
۱) معرفی اداره اوقاف کلات نادر	۸۷
۲) وضعیت وقفیات در کلات نادر	۸۷
خواجه عتیقی و سرگذشت چهارده بند کلات نادر	۸۸
۳) قدیمی ترین های وقفنامه ها در شهرستان کلات نادر	۸۹
الف) وقف نامه احمد و کربلایی تیمورخان	۸۹
ب) وقف نامه کربلانی رمضان خلف الصدق مرحوم آدینه محمد	۹۰
هوالوقف	۹۱
۴) بیشترین موقوفات شهرستان کلات نادر	۹۲
روستای خور	۹۲
۵) وقفیات روستای زاوین	۱۰۱

الف) نقش وقف در تحصیل علم و دانش.....	۱۸۳	۶. کمترین موقوفات شهرستان کلات نادر.....	۱۰۹
بازخوانی برخی از موقوفات با تکیه بر کارکرد فرهنگی آن.....	۱۸۵	نمونه ای از وفقیات دهستان هزار مسجد.....	۱۱۰
ب) وقف در جهت حوزه های علمیه.....	۱۸۸	۷) فعالیت های زنان واقف در شهرستان کلات نادر.....	۱۱۱
بازخوانی موقوفات در جهت حوزه های علمیه.....	۱۸۹	نمونه هایی از واقفین زن در شهرستان کلات نادر.....	۱۱۲
۳) موارد مصرف وقف در کلات نادر با تکیه بر کارکرد اجتماعی آن.....	۱۹۵	بخش پنجم: بازخوانی برخی از موقوفات کلات نادر.....	۱۲۵
نمونه هایی از وقف در امور اجتماعی و خدمات عام المنفعه.....	۱۹۷	با تکیه بر موارد مصرف موقوفات.....	۱۲۵
۴) وقف در راه خیرات عمومی.....	۲۰۲	۱) بازخوانی برخی از موقوفات با تکیه بر کارکرد معنوی آن.....	۱۲۵
۵) تأثیرات وقف در جامعه و شهرستان کلات نادر.....	۲۰۵	الف) نقش وقف در توسعه ارزش های الهی و معنوی.....	۱۲۵
الف) تأثیر وقف بر الفت بخشیدن بین دل ها.....	۲۰۵	ب) موارد مصرف وقف در کلات نادر با تکیه بر کارکرد معنوی آن.....	۱۲۶
ب) تأثیر وقف در تزکیه انسان.....	۲۰۶	تعزیه.....	۱۲۷
ج) تأثیر مادی وقف بر فرد.....	۲۰۷	تعزیه و وقف در کلات نادر.....	۱۲۷
د) تأثیر وقف بر سیاست.....	۲۰۷	بازخوانی برخی از موقوفات در جهت تعزیه.....	۱۲۹
ه) تأثیر وقف بر اقتصاد.....	۲۰۸	ج) وقف مسجد، حسینیه، تکیه، نمازخانه.....	۱۵۰
و) تأثیر آماری به واقفین کلات نادر.....	۲۰۹	اینده لیک.....	۱۵۲
آمار به دست آمده از نیت واقفین.....	۲۱۰	نمونه های وقف جهت مسجد، حسینیه، تکیه در شهرستان کلات نادر.....	۱۵۳
نوع کاربری رقبات.....	۲۱۰	د) امور بقاع متبرکه.....	۱۶۵
استیجار مورد موقوفه.....	۲۱۱	معرفی بقاع متبرکه شهرستان کلات نادر.....	۱۶۶
لیست برخی مهرهای موجود در وقف نامه ها.....	۲۱۲	بقعه مبارکه بابار مضان.....	۱۶۶
راه کارهای عملی گسترش وقف در حل مشکلات جامعه.....	۲۱۳	بقعه مبارکه خواجه سینی کهنه.....	۱۶۷
تشویق قانونی.....	۲۱۴	بقعه متبرکه سیدعلی مظلوم.....	۱۶۸
آگاهی دادن و ارشاد مرد.....	۲۱۴	بقعه متبرکه میر اسماعیل رضوی و شیخ شهاب الدین.....	۱۶۸
تبلیغ عملی و قانع کننده.....	۲۱۵	ه) وقف در راه نمازخانه.....	۱۶۹
۶) موانع وقف.....	۲۱۷	و) وقف در راه قرآن کریم.....	۱۷۰
الف) عمل نکردن به نیت واقف.....	۲۱۷	نمونه هایی از وقف در راه قرآن کریم.....	۱۷۲
ب) تغییر نام موقوفات.....	۲۱۸	ز) وقف در راه طعام.....	۱۷۴
سخن آخر.....	۲۱۹	نمونه هایی از وقف در راه اطعام.....	۱۷۵
ضمانت.....	۲۲۳	۲) موارد مصرف وقف در کلات نادر با تکیه بر کارکرد فرهنگی آن.....	۱۸۳
منابع و مأخذ.....	۲۳۳		

پیش گفتار

یکی از مواردی که در بنای جامعه اسلامی نقش کلیدی دارد و باید مورد توجه و عنایت خاص قرار بگیرد، احیای سنت‌های اسلامی است. سنت‌هایی که اگر به طور جدی در جامعه رایج شوند، می‌توانند بسیاری از مشکلات و مسائل موجود در جامعه را بدون دخالت دولت و با تکیه بر انگیزه‌ی معنوی مردم سامان دهند.

نمط همواره به عنوان یک نهاد تأثیر گذار در جامعه اسلامی مطرح بوده است. این سنت در طول تاریخ خود در پیشبرد امور عام المنفعه، بهبود سطح زندگی مسلمانان و بویژه در گسترش علم و فرهنگ و آموزش علوم و معارف اسلامی، گسترش رفاه اجتماعی، رفع فقر و... در میان ملت‌های مسلمان نقش بسیار مهمی داشته است. آن چنانکه به لحاظ کارکردهای مثبت وقف در جامعه، اسلام آن را در ردیف ایمان به خدا و رسول و روز قیامت قرار داده است.

اولین و مهمترین کارکرد وقف از گذشته‌های دور تا کنون کارکرد فرهنگی است و در بعد اجتماعی همچون چتری بزرگ سایه‌ی خود را بر سر نیازمندان می‌گستراند. به لحاظ اقتصادی ماهیت اوقاف جنبه‌ی اقتصادی دارد و به عنوان پشتوانه‌ی قوی مالی برای دولت اسلامی مطرح است. در مناطقی که موقوفات حضور بیشتری دارد، نوعی تعادل اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی وجود دارد و فقر، تهیدستی و فاصله‌ی طبقاتی کم‌تر گریبانگیر آن‌هاست؛ از این رو می‌توان با بررسی موقوفات در شهرستان کلات نادریه ضرورت مطالعه نقش و اهمیت نهاد وقف و اثرات ارزنده آن پی برد. در بررسی اسناد وقفی این شهرستان نتایج نشان می‌دهد که تقریباً ۹۰۰ مورد وقف با انگیزه -های متفاوتی از سوی واقف

صورت می‌گیرد از جمله؛ بعداجتماعی، که باعث شده پدیده زیان بار فقر را تا حد ممکن از بین برده است و این نشانگر توجه واقفان به آسیب های فقر در جامعه و مبارزه با آن بوده است. در بعد فرهنگی که مهم ترین کارکرد وقف در جامعه اسلامی از گذشته های دور تا کنون می باشد. توانسته است بعنوان یک منبع مستمر مالی مراکز علمی پشتمانه مردمی داشته است و باعث توسعه مراکز دینی و علمی و توسعه کتاب و کتابخوانی و... باشد. در بعد مذهبی بیشترین مصرف وقف که در حدود ۶۸٪ و بامحور تعزیه ابا عبدالله الحسین (علیه السلام) در محرم و صفر بیشترین فراوانی را داراست که نشانگر توجه و اهتمام واقفان این شهرستان به حفظ و ارزش های دینی می باشد.

فریده علی پور